

7 8

de zandloper

ALS DEZE DIENST
UW ERF OPRIJDT-
ZIJN VUILNISPROBLEMEN
UIT DE TIJD.

Jaar van hartelijke kracht-explosies

1974 zal voor onze Vereniging de geschiedenis ingaan als het jaar van de energie-explosies. Dankbaar en met een klein beetje gepaste trots zullen we blijven terugdenken aan de grote inspanningen die heel velen zich de afgelopen maanden hebben getroost om onze museumplannen van de grond te krijgen. 1974 wordt geboekstaafd als het jaar, waarin leden, bestuur, vrijwilligers, jongeren en ouderen hun handen, hoofd en hart ontelbaar vele uren hebben gebruikt om van het voormalige stationsgebouw Ede-Centrum een in alle opzichten waardig museum te maken. Er is gesloopt en getimmerd, geschilderd en geres-taureerd, gepoetst en geschrobd dat het een lieve lust was. Op het moment waarop wij deze regels schrijven, is Sinterklaas nog druk bezig aan zijn traditionele weldadigheids-tournee door stad en land, maar nu is er toch al volop tekening te ontdekken in wat straks het museum worden zal. IJs en weder dienende zal in de tweede helft van januari de opening geschieden. Hoe dat zal gebeuren en wanneer precies, zult u nog nader vernemen.

Overigens zult u in dit nummer van "De Zandloper" natuurlijk al iets over onze nieuwe huisvesting kun-

nen lezen. Maar niet alleen daar-over. Er is nog veel meer leesstof waarvoor u zich ongetwijfeld wel zult interesseren. Zoals het verhaal van de heer Nijenhuis over de laatste bewoners van het vroegere mu-seum, de oude in verval geraakte boerderij aan de Driehoek. En een mijmering van de heer v.d. Pol over de stad die Belgische vluchte-lingen in de eerste wereldoorlog bouwden op de Ginkelse Hei.

Terugkerend in het heden schreef dezelfde medewerker een kort ver-slag van de uitvoering, die de Lions in de Thaborkerk organiseer-den ten bate van onze Vereniging. Een evenement waaraan vele pro-minente kunstenaars hun medewer-king verleenden en dat ook voor wat de belangstelling betrof meer dan geslaagd mocht heten.

Wat het nieuwe jaar zal brengen? In ieder geval de zo lang verbeide ingebruikneming van het nieuwe museum. En daarnaast hopelijk nog veel meer goeds voor Oud-Ede. Evenveel goeds als wij al onze le-den van harte toewensen!

Bestuur.

Laatste bewoners leefden tevreden en gelukkig in driehoek-boerderij

Nu er alleen nog maar over het nieuwe museum wordt gepraat, raakt het vroegere onderkomen van de Vereniging, het oude boerderijtje aan de Driehoek, allengs in de vergetelheid. Te verdwijnen dreigen ook de herinneringen aan de laatste bewoners, de vroeger zo bekende familie Hendriksen. Nog geen vijftig jaar geleden kende iedere dorpeling deze vriendelijke mensen, wier geschiedenis weliswaar niet zo opwindend maar anderzijds boeiend genoeg is geweest om met deze bijdrage geboekstaafd te worden.

Het is niet met zekerheid te zeggen hoe oud de Saksische boerderij aan de Driehoek precies is. De oudste jaargang van het gemeentekadaster is die van 1831. Daarin staat de woning al beschreven, maar ongetwijfeld werd de eerste steen al veel eerder gelegd. Vast staat overigens wel dat Klaas Hendriksen het boerderijtje in 1868 kocht van ene Hendrik Hendriksen, maar niet is bekend of zij familie van elkaar waren. Klaas was gehuwd met Beertje Koudijs en ze kregen vijf kinderen: Woutertje, Egbert, Willem, Gies-

bertje en Gerrit.

Miereneieren verzamelen

Hendriksen, in dienst bij baron Bentinck van Midachten, werkte in de bossen die de baron bezat. Hij was gezien bij de bevolking, want vanwege zijn baan kon hij de mensen nog wel eens voor een zacht prijsje aan slieten en bonenstaken helpen. Toen hij ouder werd kon hij zijn werk niet meer zo goed verrichten. Pensioen was er in die dagen nog niet en om Hendriksen toch nog wat te laten verdienen, bezorgde de baron hem een nu wat merkwaardig lijkende bezigheid: het verzamelen van miereneieren. Niet zulk afmattend werk, want Hendriksen liet het de beestjes in feite zelf uitvoeren. Had hij in de bossen een mierenhoop ontdekt, dan legde hij daar vlak omheen een aantal lege koffiestroopbusjes met de opening naar het nest gekeerd. vervolgens maakte hij met bladeren van het nest naar elk busje een soort paadje, waarna hij de mierenhoop met een stok grondig uit elkaar ging slaan. De dieren waren dan natuurlijk even de kluts kwijt, holden als razenden door elkaar

maar herstelden zich doorgaans al gauw om, met de ijver die deze diertjes nu eenmaal eigen is, te trachten hun eieren te redden. Zij sjouwden dan met hun vrachtje precies naar de plaats waar de slimme Hendriksen hun wilde hebben: over het zorgvuldig aangelegde bladerenweggetje naar de busjes. Daarin deponeerden ze een eitje, maakten rechtsonkeert om snel een nieuw exemplaar te halen. Zo liet hij ze rustig een uur of wat doorwerken, onderwijl in het bos zoekend naar een nieuw mierennest. De eitjes nam Hendriksen mee naar zijn boerderij, waar een medewerker van de baron ze op gezette tijden kwam halen om ze te kunnen gebruiken voor de fazantenfokkerij.

Alles bij het oude

Terug naar de kinderen. Woutertje, kortweg Woutje genoemd, verhuurde zich voor tachtig gulden per jaar bij de familie Van Dalen in Bennekom. Egbert trouwde in 1890, vestigde zich als groentenkweker en begon de later zo bekend geworden zaad- en plantenhandel aan de Bunschoterweg. Enkele jaren geleden is het fraaie huisje waarin hij woonde, gesloopt. Het bedrijf werd nog lange tijd door de jongste zoon Bernhard, inmiddels ook de zeventig gepasseerd, voortgezet.

Giesbertje huwde eveneens maar vertrok met haar man naar Nijmegen, wat in die tijd zo ongeveer gelijk stond met emigratie, en verdween zodoende uit de gezichtskring. In 1898 stierf moeder Hendriksen. Woutje moest thuiskomen om de huishouding op zich te nemen. Hendriksen heeft zijn vrouw nog een kwart eeuw overleefd. Zijn einde kwam in 1923 op de leeftijd van bijna 94 jaar. Drie kinderen bleven achter. Zij zouden de laatste bewoners van het boerderijtje zijn. Alles ging op de oude voet verder. Vader had nooit enige "nieuwigheid" gewild en zij wensten dat ook niet. Noch aan het huis noch aan de inboedel werd dan ook iets veranderd. Bij iedereen hadden de gaslamp en kolenfornuis hun intrede gedaan. Zij hielden echter hun open vuur met ijzeren plaat en ketting, waaraan afwisselend een koperen ketel of een grote kookpot hing. Een kaarslantaarn zorgde op de deel voor verlichting en in de kamer gebruikte men een snotneus. De enige verandering bestond hierin dat Willem, als oudste man, nu de beste plaats bij het vuur innam en Woutje zich de enige bedstee die de kamer rijk was en die tot dan toe als ouderlijke rustplaats had gediend, toeëigende.

25 jaar verkering

In goede harmonie leefden de drie

met elkaar. Ze bleven allen vrijgezel, al heeft Woutje zich eigenlijk voor haar broers opgeofferd. Ze kreeg verkering met een meelhandelaar onder Barneveld, die haar trouw op de woensdagavonden en zondagmiddagen kwam opzoeken. Ieder voorjaar vroeg de meelman haar te trouwen maar even vaak wimpelde Woutje dat af. Ze wilde haar broers niet in de steek laten.

"Volgend jaar misschien", zei ze steeds, "als een van beiden een vrouw heeft opgedaan". Maar Willem en Gerrit liepen niet zo hard. Ook zonder vrouw voelden ze zich kiplekker. Ze wilden, zoals de laatste het vaak uitdrukte, geen blok aan het been. Na vijfentwintig jaar voelde de ouder geworden meelhandelaar het tenslotte een te zware opgave tweemaal per week naar Ede

Zo zag de bekende kunstschilder Willem Witsen de Driehoek omstreeks de eeuwwisseling. Het werk kwam in het bezit van de Amsterdamse familie Nestelroy.

te fietsen. Daarom gaf hij in het jubileumjaar van hun verkering Woutje in voorzichtige bewoordingen te kennen van verdere omgang af te zien.

Schandaaltjes bij pomp

Het drietal werkte van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Elk op zijn of haar terrein. Woutje deed het normale huishouden. Op maandagmorgen de was. Het spoelen daarvan gebeurde onder de pomp die vlak bij de boerderij stond en de hele Driehoek van water moest voorzien. Op zulke ochtenden was de pomp het verzamelpunt van buurvrouwen, die elkaar onder het spoelen de laatste nieuwtjes of liever gezegd schandaaltjes doorgaven. Ook de bloementuin voor het huis en de verzorging van de kippen, konijnen en dergelijke nam zij voor haar rekening. Tenslotte was het haar taak het deeg voor het roggebrood, dat zij uitsluitend aten, klaar te maken en dat eenmaal per week op een plank naar de altijd opgewekte bakker Janus Koops te brengen voor verdere behandeling.

Willem de tuinman

Willem was tuinman bij freule Van Leynden die de villa Chasselay boven de Paasberg bewoonde. Dit kapitale huis is al jaren geleden gesloopt en de grond, waarop het

stond, in bouwpercelen verkocht. Daar verzorgde hij de groenten- en vruchtentuin en lette hij op de kwajongens die, tegen de tijd dat de vruchten rijp werden, het speciaal op de tamme kastanjes hadden gemunt. Thuis zorgde hij voor de hof achter de boerderij. De opbrengst daarvan, voor zover niet voor eigen gebruik bestemd, bracht hij aan de man. In de zomer, bij een goede frambozenoogst, zag men hem vaak lopen met een kom vol van die sappige vruchten, netjes afgedekt met een hagelwitte doek. Hij had zijn vaste afnemers zoals de familie Menger, Bruin Oostwaard, dokter Weijer en andere bekende personen uit die tijd. Bovendien had Willem nog tien bijenkorven. Als deze van de heide terugkwamen en de honing gedreven was, ging de zoete lekkernij dezelfde weg.

Beste spekroker

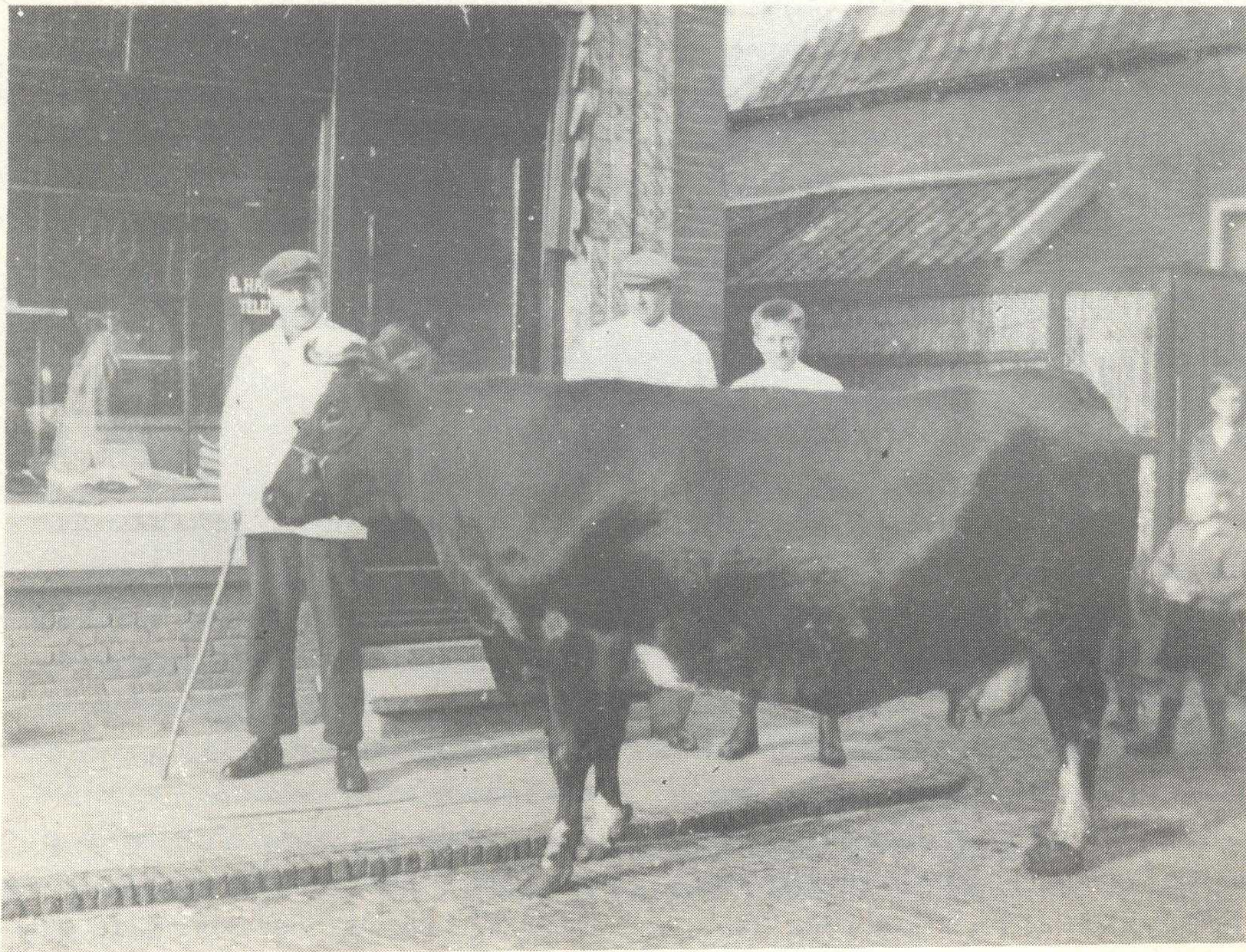
Gerrit, in de volksmond Gaart, was de man voor het zwaardere werk. Samen met hun getrouwde broer hadden de drie van jonkheer Van Sandberg die destijds Huize Sterrenberg (het tegenwoordige gemeentehuis) bewoonde, een grote lap grond aan de Schoolstraat gekocht. De jonkheer wilde dat bouwland, bekend als "De Peerdenkuul", wel kwijt en voor 500 gulden werden zij de gezamenlijke eigenaars. Egbert be-

bouwde zijn eigen deel, maar de rest kwam voor rekening van Gerrit, die daar gemiddeld tien van de 12 maanden, vergezeld van een venijnige keeshond, doorbracht. In de wintermaanden had Gerrit thuis nog een speciale taak: het roken van spek. Veel mensen slachtten dan een varken, maar weinigen konden dat zelf verduurzamen. Ontelbare zijden spek en hammen hebben in de grote schouw van de boerderij gehangen. Iedereen was het erover eens dat

niemand beter kon "roken" dan Gaart. Maar goedkoop was ie niet: twee gulden per varken, maar hij maakte zich er dan ook niet met een Jantje van Leiden van af. Alleen het beste berkenhout stookte hij om het spek glanzend en smakelijk te maken.

Dikke Mientje

Zo had ieder zijn eigen werk, maar één ding deden ze gezamenlijk en dat was de koe voeren. Mientje

.....Afscheid van verwende Mientje

heette het dier. Ze gaf na het eerste kalf behoorlijk veel melk maar werd door alle drie zo schromelijk verwend, dat de produktie na verloop van tijd zienderogen achteruitliep. Temeer omdat ze één kalf voor Mientje wel voldoende vonden. Mocht de hoeveelheid melk slinken, het aantal kilo's vlees steeg gestaag. Vol trots stonden ze regelmatig te kijken naar het beest dat alsmaar ronder werd. Tot op zekere dag een buurman hun de welgemeende raad gaf Mientje te verkopen voor het te laat was. Met een bezwaard gemoed besloten ze zijn raad op te volgen. Maar zo eenvoudig bleek dat nou ook weer niet. Geen slager in het dorp wilde zoveel vlees ineens kopen. Koelkasten waren er nog niet en zoveel vlees konden ze nooit binnen korte tijd kwijtraken. Eindelijk werden de slagers Hartman en Holtrust bereid gevonden samen het dier te kopen. Begeleid door de drie Hendriksen maakte Mientje haar laatste tocht naar de slachtplaats van Hartman.

Zo woonden de laatste bewoners van het voormalige museum geruime tijd tevreden en gelukkig in de boerderij. Maar successievelijk gingen ook zij heen. Willem werd in 1935 onwel op het land en stierf enkele dagen later. Woutje overleefde hem een goed jaar. Gerrit, de laatst overgeblevene, werd in 1938 in een rusthuis opgenomen en overleed daar in de oorlogsjaren. De bezittingen werden verkocht. Eigenaar van de grond aan de Schoolstraat werd de heer J. Versteeg, die er een grote boomgaard van maakte. De boerderij kwam in het bezit van onze Vereniging die hem restaureerde en als museum inrichtte. Intussen heeft Oud-Ede er ook afscheid van genomen. Wat de toekomstige bestemming zal worden, is op dit ogenblik nog steeds onzeker. Maar het zou toch wel heel erg spijtig zijn als men op een kwaad ogenblik zou besluiten, hem met de grond gelijk te maken.

H.J. Nijenhuis.

Onvermoeibare vrijwilligers kalfateren verenigingsbezit prachtig op

Wist u dat je dof geworden koper weer glanzend kunt krijgen door het enkele etmalen in de karnemelk te zetten? Het koperen voorwerp komt er dan als nieuw weer uit.

De "restaurateurs" van de bezittingen van de vereniging kunnen dit bevestigen, want zij hebben het proefondervindelijk vastgesteld. Kunt u zich voorstellen dat hen enige tijd geleden de schrik om het hart sloeg toen, hetzij serieus hetzij als grap, in de pers alarmerende berichten verschenen als zou de karnemelk uit de roulatie genomen worden. Maar gelukkig ging dat feest niet door.

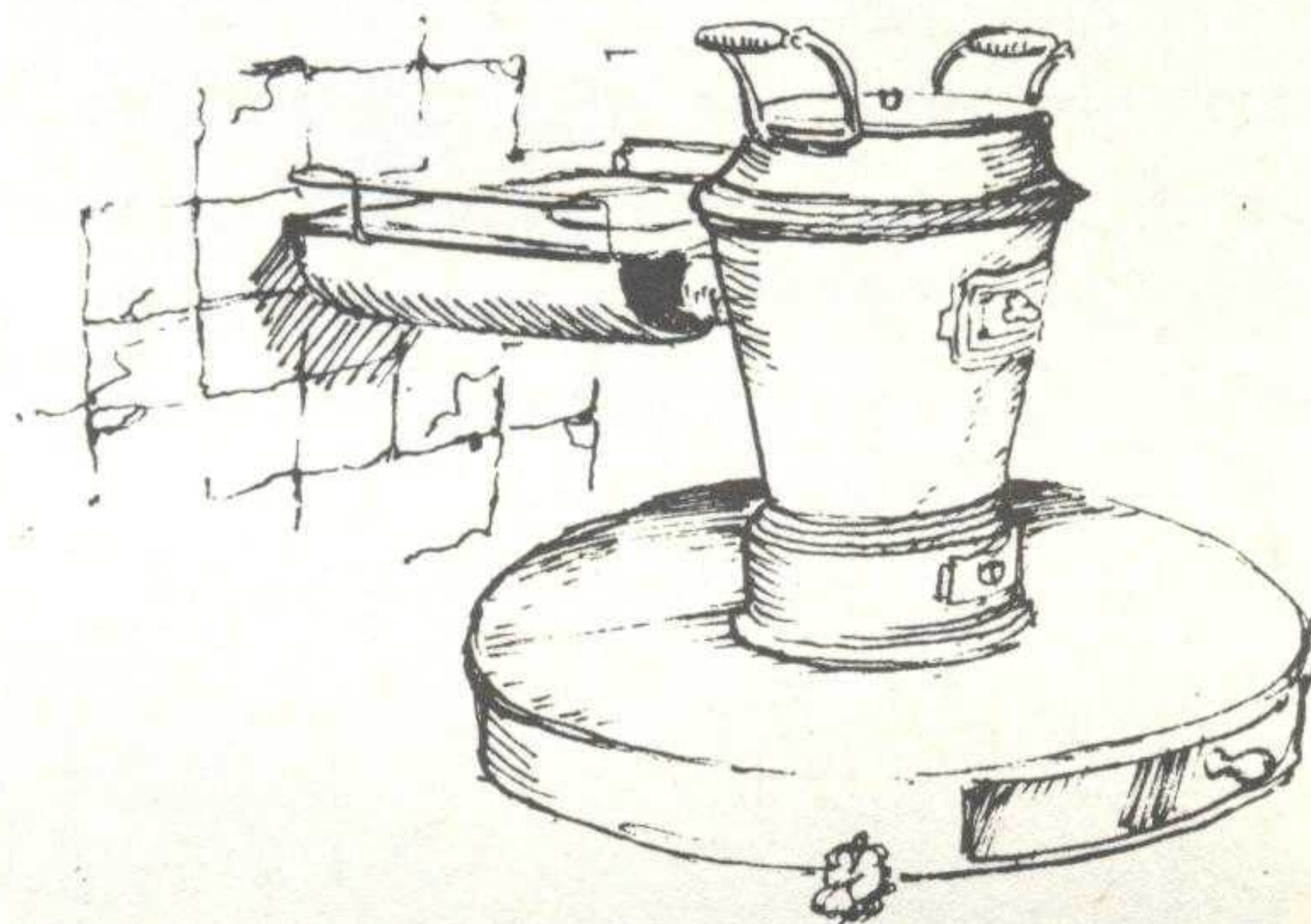
Tastbaar bewijs: de vele koperen voorwerpen die je tegemoet blinken als je dan die bewuste deur opent waarachter momenteel bergen werk verzet worden. Erg belangrijk werk overigens, want in de toekomstige Kernhemzaal worden de bezittingen van de vereniging gerestaureerd.

Van hot naar haar

En dat dit beslist geen overbodige luxe is kunt u zich wel voorstellen, want de laatste jaren zijn de verschillende voorwerpen werkelijk overal naar toe gesleept. Een tijdlang waren ze opgeslagen in de

vochtige boerderij die bovendien nog veel te klein was om alles behoorlijk te herbergen; daarna werden ze, omdat deze toestand onhoudbaar bleek, overgebracht naar een aantal garages. Bij gebrek aan beter.

Is het dan een wonder dat je eerste indruk als je de "restauratieruimte" binnenstapt, die is van een rommelhok? Overal verspreid staan en liggen de bezittingen. Op en onder de werkbanken, op de tafels en er onder, op de grond, in dozen en kisten. Soms heeft men nog niet eens tijd gehad om b.v. die prachtige

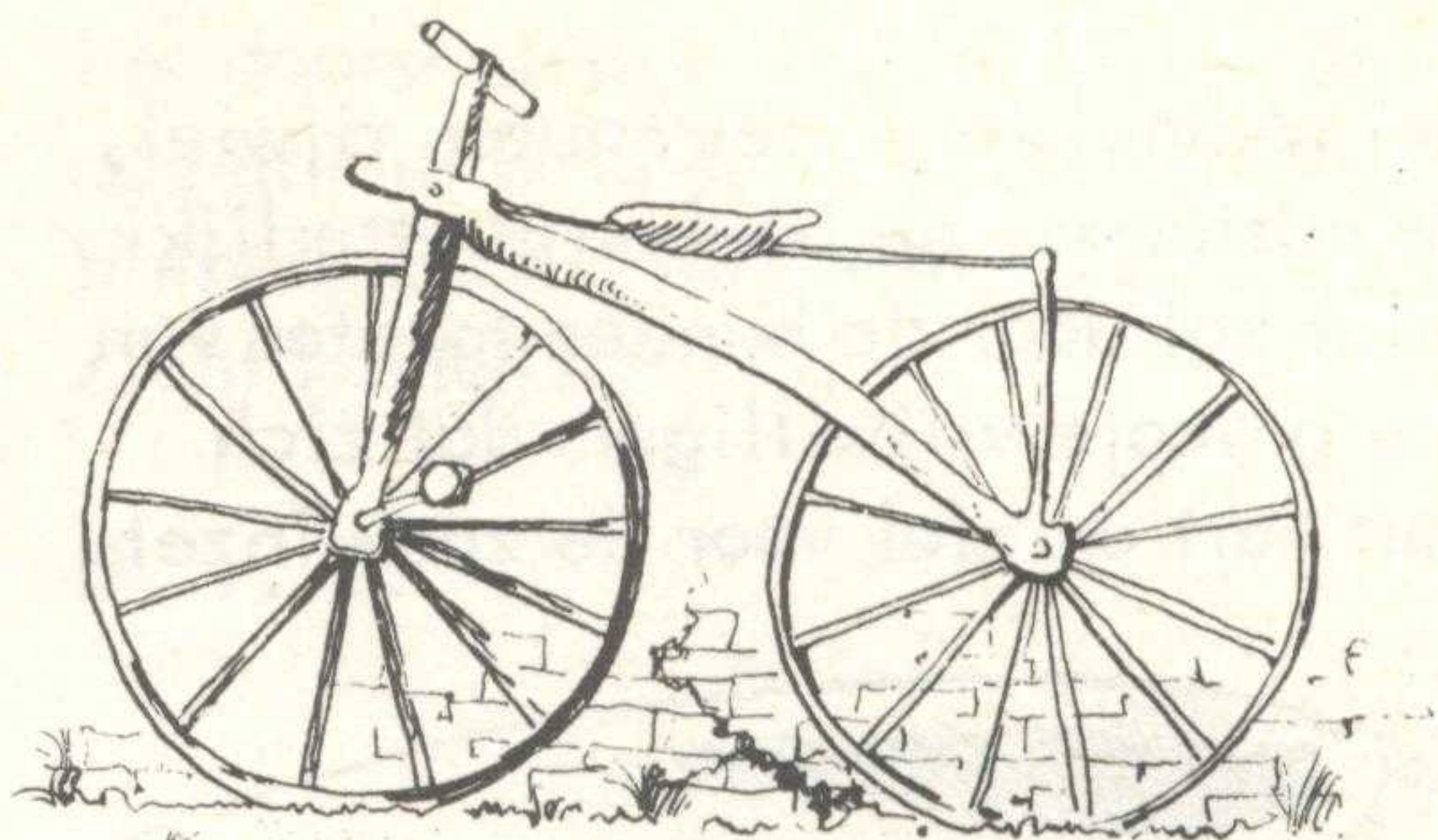
boeken, prenten, schilderijen en fotoalbums van hun tijdelijke kran-teverpakking te ontdoen.

Ja, er komt heel wat kijken bij zo'n verhuizing!

Zoeken naar begin

Hoogstwaarschijnlijk hebt u zelf al eens volkomen radeloos, met het hoofd in uw handen, op een verhuiskist gezeten omdat u het ècht niet meer zag zitten. Want wàr begin je in hemelsnaam? Ruim je eerst de keukenkastjes in of toch maar liever de kamerkasten? De boeken uitpakken of het serviesgoed? De meubels alvast op z'n plaats zetten of nee... allereerst moeten de planten in de vensterbank!

Op zo'n moment is eigenlijk alles even belangrijk.

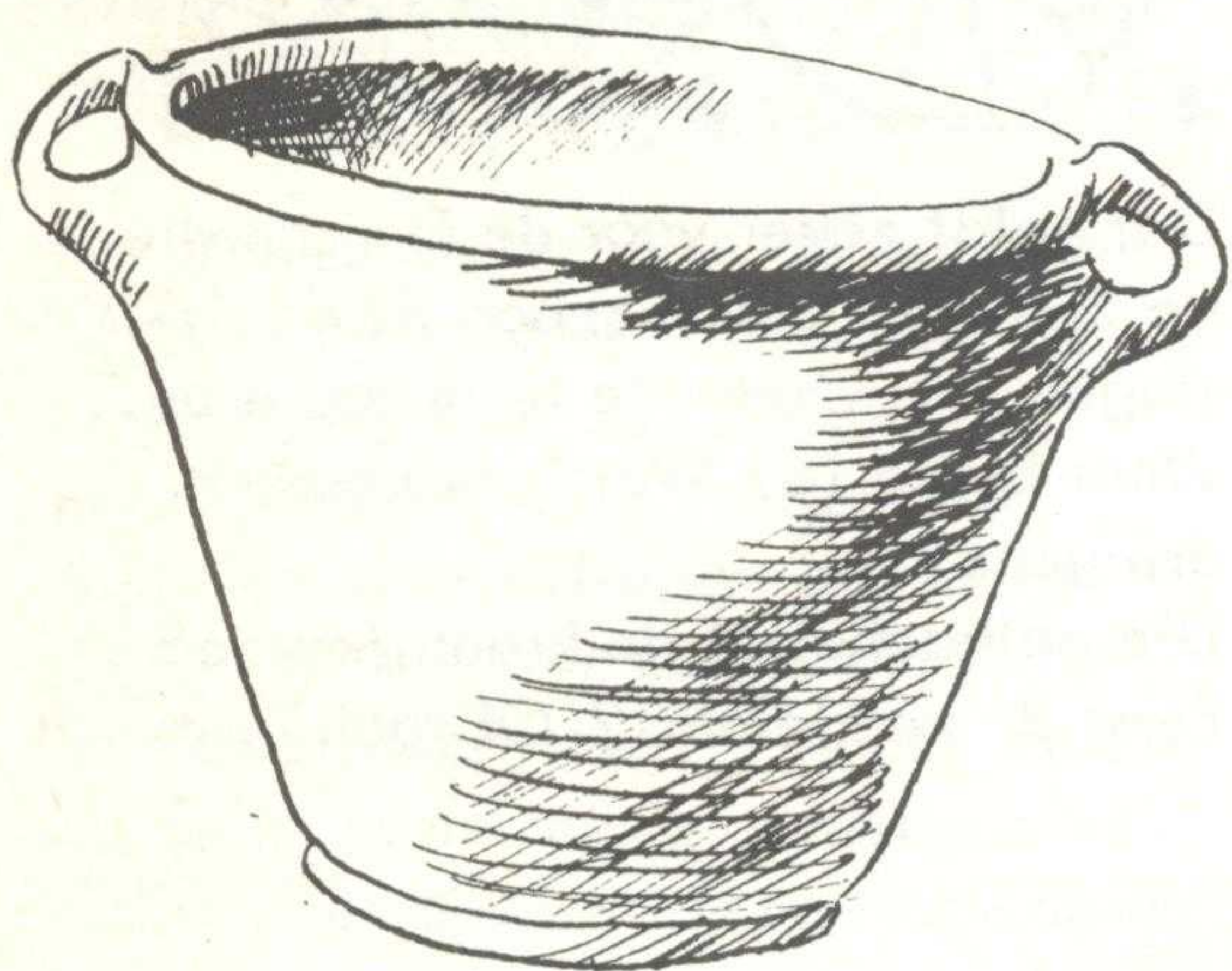
Dat geldt zeker voor de mensen die op zich genomen hebben de bezittingen van Oud-Ede te restaureren. Waar begin je? Wat is het meest dringend?

Die potkachel of de kraantjeskan? Eerst de kandelaars? Of toch maar

Met veel liefde en toewijding zijn amateur-restaurateurs bezig geweest bezittingen van de Vereniging weer in ordentelijke staat te brengen.

het spinnewiel? Het houten rijwiel, de kostuums, de boeken. Letterlijk alles zal door de handen moeten van het groepje vrijwilligers dat zich met hart en ziel voor de zaak inzet.

Een groepje vrijwilligers dat o.a. bestaat uit enkele gepensioneerde militairen, een meubelmaker en een heuse klompenmaker. En mogen we dié mensen, die zich volkomen belangeloos maar met een bewonderenswaardige toewijding op deze taak geworpen hebben, op deze plaats eens in het zonnetje zetten? Door middel van het afdrukken van een foto waarop u drie van hen ziet staan. Vol overgave en enthousiasme aan het werk in de restauratieruimte. Als je een beetje nauwkeuriger rondkijkt zie je ook inderdaad de resultaten van hun inspanningen.

Afdoende conservering

De open-haardvuurkachel bijvoor-

beeld staat er weer in zijn volle glorie te pronken. Zo'n gezellige kachel van omstreeks de eeuwwisseling, waarboven je, na een lange wandeling in de sneeuw, heerlijk je ijskouwe handen kon warmen. Of de handkoffiemolen die er weer zo mooi uitziet dat je de geur van versgemalen koffiebonen bij wijze van spreken al in je neus speurt.

Aangezien de meeste houten voorwerpen vaak al behoorlijk door de houtworm waren aangetast, moest er iets op gevonden worden dit tegen te gaan. Van het museum van Volkenkunde te Leiden ontvingen we een speciaal middel tegen houtworm en tevens een vloeistof om de voorwerpen te conserveren.

Ook hiervan blijken de resultaten overduidelijk!

Het spinnewiel bijvoorbeeld, dat nog tot voor kort in deplorabele toestand verkeerde, staat er weer "als nieuw" bij. Wat trouwens ook gezegd kan worden van het wapen Zuid Ginkel. Het arriveerde in stukken, wat nu echt niet meer te zien is.

Met de karn voor geitemelk zou je zo weer aan de slag willen en het houten rijwiel dat tegen de muur staat nodigt gewoon uit er op te springen om een rondje te draaien

op het Museumplein.

Nog erg veel werk zal het uitzoeken van de boeken en prenten vergen. De heer B. Jager, die momenteel ieder vrij uurtje besteedt aan

Volle kerk voor Oud-Ede

Het idee van de Lions om prominente kunstenaars, gedeeltelijk uit Ede afkomstig, ten bate van "Oud Ede" te laten optreden (pro Deo!) was geweldig. Maar tot het laatst toe was er nerveuze spanning of dit zou lukken: eerst of alle kaarten verkocht zouden worden en daarna of alle kopers wel zouden komen.

Tijdens de eerste langzame tonen van de Mondscheinsonate was die spanning nog voelbaar, maar bij het Presto kon men al verlicht ademhalen. En tijdens een enthousiast Habanera uit Carmen, door Henny May, was er een komplette aansluiting met de zaal. Er kon nu niets meer misgaan. We kregen een afwisselend menu van muziek, zang en voordracht voorgeschoteld en we hebben er van genoten. Opnieuw onze bewondering voor Willem Duys, die iedereen zo goed wist te introduceren. Herman Krebbers en Leo Driehuys wisten al na hun eerste optreden de zaal tot een staande ovatie te brengen.

het doorsnuffelen van de kisten en dozen met boeken, ziet het einde hiervan beslist nog niet zo gauw in zicht komen!

D. v. E.

In de pauze zagen Wensveen en de zijnen kans om iedereen op tijd van warme koffie te voorzien. Na de pauze kregen we van Jetty Cantor, naast rozegeur en andere parfums, haar kostelijke eigen filosofietje. De goede akoestiek van de Thaborkerk werd beproefd en geslaagd bevonden tijdens Zigeunerweisen. De zaal was muisstil om geen nootje te missen.

In Dieuwertje Diekema liet Maarten Kaptein zijn geestige kant zien. Herman Uhlhorn wist ons daarna in een Polonaise van Chopin te vangen waarvoor hij met langdurig applaus beloond werd.

Ere wie ere toekomt: Henny May (met haar moeder, pianiste Eline Nooy) stal de show. Of het de mooie kleding was (van Gerard Brusse) of de bescheidenheid van onze grootste muziekvirtuoze dan wel haar warme, welluidende stem die in deze zaal zo goed klonk: haar ondeugend vurige Tsjardas bracht de zaal in verrukking. Na een lang staand

applaus kreeg de zaal een met nog meer elan gezongen herhaling van het laatste stuk. Met rood geklapte handen hoorden we de officiële slotwoorden aan.

Het was een fijne avond, een fan-

tastische sfeer, heerlijke kunstenaars en dat bracht een rijke opbrengst voor "Oud Ede".

J.J.G. van der Pol.

1624

Begin panische terugtocht Spaans leger

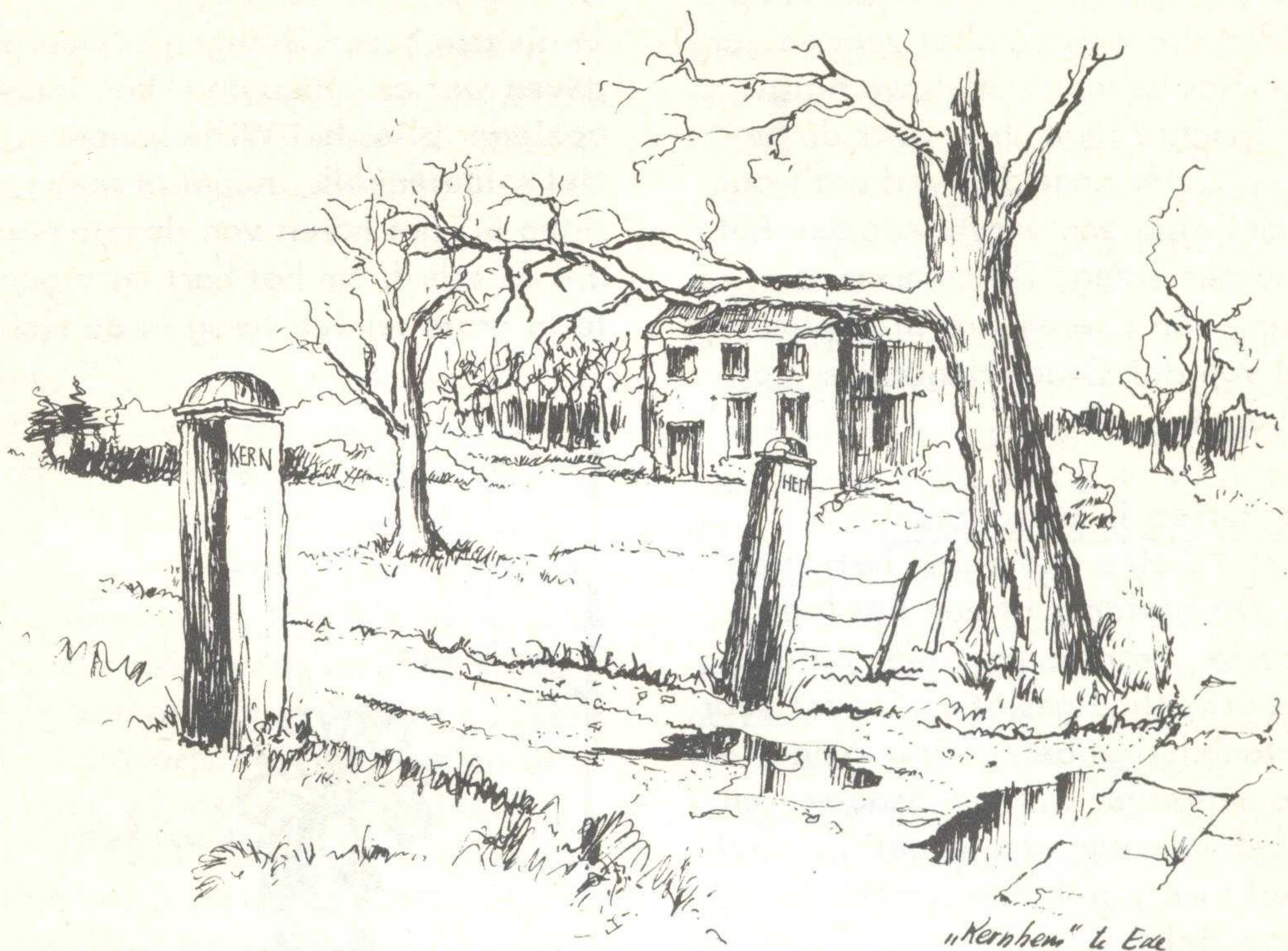
Twee verweerde palen markeren het begin van de zanderige weg naar het oude huis met vensters als holle oogkassen. De wind ruist in de hoge kruinen van de wild uitgegroeide bomen rond Kernhem. Driehonderdvijftig jaar geleden begon hier de panische terugtocht van een Spaans leger. Dat gebeurde op de 18e februari van het jaar 1624 nadat de trompetter van Harselo het Wilhelmus had geblazen

Gevaarlijke situatie

Een deel der Nederlanden was nog in Spaanse handen. 's-Hertogenbosch was nog niet veroverd. Die krachttoer zou worden verricht door Frederik Hendrik toen nog in de volksmond "Mooi Heintje" genoemd.

Eerst na de dood van Prins Maurits zou hij met een aantal militaire successen de bijnaam "Stedendwinger" verdienen.

Prins Maurits had op rigoureuze wijze een eind aan de godsdiensttwisten gemaakt. De belangrijkste remonstranten waren opgesloten in Loevestein. Hij zag in hen een gevaarlijke politieke samenhang. Van Oldenbarneveld was onthoofd. Al deze zaken hadden de goede naam van de prins geschaad. Toch had hij als geen ander oog voor de werkelijke gevaren die de lage landen bedreigden. Hij begreep de zeer gevaarlijke situatie die zich door het aanhouden van de winter langs de Gelderse IJssel ontwikkelde. De verdediging droeg hij op aan

"Kernhem" L. Ede

Daniel de Hertaing, heer van Marquette. Deze in 1619 tot de Hollandse ridderschap toegelaten Fransman was een vertrouwensman van de Prins en had zijn sporen in menige situatie verdiend. Zelf vestigde de Prins zich in Utrecht om de ontwikkelingen af te wachten.

Winter speelde parten

In het oosten wachtte Hendrik graaf van den Bergh (N.B. volle neef van Prins Maurits*) op een gunstige gelegenheid binnen te vallen. Daartoe werd nauwlettend en met stijgende belangstelling het verloop van de strenge en aanhoudende winter ge-

gevolgd. Het laat zich voorstellen dat de winter zich toen veel onaangener deed gelden dan nu. De primitieve verwarming noodzaakte iedereen dicht op het vuur te gaan zitten of zich te kleden met alles wat zich daar ook maar enigszins toe leende. Voor de Veluwe alweer nadelig want de bevolking was bij de beveiliging een rol toebedeeld. Mannen die thuishoorden in de nabije buurtschappen en dorpen moesten de IJssel openhouden. Er werd dan ook niet voldoende gebijt. Bij Dieren bleef een stuk IJssel dicht.

In de vroege februari-morgen knapte het draadje waaraan het zwaard van Damocles boven de Veluwe hing. Het Spaanse leger trok over de bevroren rivier naar de overkant waar al heel vlug een voorhoede aan het plunderen sloeg. De commandeurswoning van Dieren was al geplunderd voordat Graaf Hendrik er zelf arriveerde.

Slachtoffers in hemd gezet

Het slot Delen onderging hetzelfde lot. De hoofdmacht van het leger trok naar Arnhem waar men gelukkig de poorten had gesloten. Omdat voor een langdurige belegering kennelijk geen materiaal was meegenomen en de tijd vanwege een mogelijke dooi beperkt was, trok men verder in westelijke richting.

Met name in Ede en Veldhuizen werd verschrikkelijk huis gehouden. Verscheidene boerderijen vielen ten prooi aan het beestachtige gedrag der plunders. Zij hadden er vooral schik in om hun slachtoffers van kleren te beroven en ze letterlijk in de kou te laten staan. Het zou ze er naar vergaan ...

Tegen de avond bevond zich zeer veel krijgsvolk bij en in Kernhem waar zij zich te goed deden aan wat zij daar overvloedig vonden; wijn, gezouten vlees en dergelijke. De koeien en varkens werden geslacht

en aan het spit geregen. In diverse beschrijvingen is weergegeven wat er gebeurde; "Een jacht-opziener blies het Wilhelmus.... Het soldatenvolk, nogal dronken, sloeg bij het horen van deze melodie de schrik om het hart en vluchtte in grote paniek terug in de rich-

"PIEKENIER" UIT MAURITS' GARDE
1600

ting waar zij dachten de IJssel te vinden. Velen kwamen om op de onherbergzame heide, doodgevroren of afgemaakt door eventuele achtervolgers.

Wilhelmus

Het verhaal hoort bij Ede en bij Kernhem. Het is een geschiedenis die door vroegere generaties vooral zal zijn verteld op koude winterdagen als de snijdende oosterwind iedere stap buiten de deur tot een onaangename onderneming maakte. In de oudste beschrijvingen klinkt hun verhaal nog door: "Wat sij dansten en sprongen, sij en conden de koude niet van het lijf dansen of schudden." Wat kan er werkelijk gebeurd zijn? Na een dag van ronddolend geweld zoekt een jachtopziener naar stroopers, het was verschrikkelijk koud en plotseling kreeg hij het idee om het Wilhelmus te blazen.....

De verdediging van het gebied was door Prins Maurits opgedragen aan één van zijn meest vertrouwde en ervaren bevelhebbers. Waar een verdediger was aangewezen moesten ook helpers zijn....

Waar zij zich ook bevonden, het binnenvallende leger werd niet of althans niet direct aangevallen. Het kan zijn dat de krijgslieden eerst 's avonds in de omgeving van Ede aankwamen... het kan ook zijn dat zij om strategische redenen

eerst 's avonds aanvielen.....

Het was immers de tijd van Prins Maurits en zijn officieren hadden ervaring in strategisch oorlogvoeren. Bij het blazen van het Wilhelmus moeten we niet denken aan ons prachtige volkslied, maar aan het trompet-signaal: "Wil-hel-mus-van-Nas-sau-we", wat toen een aanval van staatse troepen placht in te luiden. (Dit signaal wordt nog gebruikt bij vlaggenparades op kazerneterreinen). Het was voor de Spanjaarden inderdaad zaak het inpakken achterwege te laten en vooral weg te wezen, want noch de staatse troepen noch de lokale bevolking was de opdringerige vorm van toerisme vriendelijk gezind.

Was het een melige jachtopziener of een trompetter van het staatse leger? Was het misschien een stunt van Wageningse burgers? De ruisende bomen rond Kernhem openbaren het geheim niet. Wel spreekt men van die tijd af over "Keerum" als men het vervallen huis aan de Lunterse weg bedoelt.....

J.H.M. Strijbos.

Bronnen:

Gesch. van Ede, dl. I, II en III, div. auteurs in verschillende jaren uitgeg. door de Ver. Oud-Ede. L.C. Schreuders, Rond de grijze toren, uitg. Buurt Ede-Veldhuizen 1958.

M.Snijders, De kerk in het midden.
S.B.J. Denijs, Geschiedenis van
Kernhem.

Dr. A.W.E. Dek, De afstammelingen van Juliana van Stolberg totaan het jaar van de Vrede van Munster, uitg. Europese-Bibliotheek 1968 (Spiegel der Historie).

Dr. Anne H. Mulder, Geschiedenis van Oranje, uitg. Kosmos. Amsterdam-Antwerpen.

Geschiedenis der Neder-Veluwe, door D. Verbeek Jr. en H.v. Gortel. Barneveld, G.W. Boonstra, 1888.

Dr. A.A.E. Dek, Genealogie van het vorstenhuis Nassau. Europese-Bibliotheek-Zaltbommel, 1970.

Verlanglijstje van bestuur

Onze Vereniging houdt zich warm en hartelijk aanbevolen voor allerlei voorwerpen en zaken die de inventaris van Oud-Ede kunnen verrijken. Individuele schenkingen zijn buitengewoon welkom en zullen met veel dank worden aanvaard. Hetzelfde geldt voor wat plaatselijke clubs en verenigingen willen afstaan. Hoewel het bestuur zich op het punt van bescheidenheid niet gemakkelijk laat overtreffen, heeft het ons in dit geval toch zonder al te veel schroom een "verlanglijstje" laten lezen. Wij zagen daarop onder meer ver-

*)Hendrik, graaf van den Bergh, was een zoon van Willem IV van den Bergh en Maria van Nassau, een jongere zuster van Willem van Oranje. In 1618 werd hij benoemd tot stadhouder van Spaans-Gelre. In 1629 deed hij een nieuwe poging de Neder-Veluwe te veroveren. De bedoeling was toen een einde te maken aan Frederik Hendriks beleg van 's-Hertogenbosch. In 1632 liep hij over naar de Staatse zijde waarvoor hij in 1634 bij verstek door de Spanjaarden ter dood werd veroordeeld. Hij stierf in Zutphen op 12 mei 1638.

meld staan: een nationale vlag (nylon, 3 x 2 mtr) met wimpel, een automatische diaprojector plus geluidsinstallatie, een schrijfmachine, een stencilmachine, zaalklokken, een bureaulamp, een koffieservies, een gastenboek, koperen luchters en originele schilderijen van Edese kunstenaars.

Nogmaals: allen die dit soort onontbeerlijke zaken ten geschenke willen geven, oogsten heel veel erkentelijkheid van het bestuur.

Belgische vluchtelingen bouwden in eerste wereldoorlog barakkenstad op Ginkelse hei

Het is avond en het regent. Het regent al maandenlang in Nederland, maar in een verwarmde huiskamer gaat de fantasie bij het snuffelen in een verzameling oude ansichtkaarten gemakkelijk terug naar zo'n zestig jaar geleden, toen Pluvius nog niet zo onberekenbaar en weerspannig was.....

Heidestad

Terug naar de Driberg op de Ginkelse Hei en ik kijk naar de schaapskooi tegenover restaurant De Ginkel. Opeens vervaagt de hei en ook de bomenrij erachter en ik zie een complete stad. Nieuwsgierig geworden stap ik er op af. Ik loop langs de schaapskooi en zie al gauw een kruis op een torentje flonkeren en rook uit fabrieksschoorstenen opstij-

gen. Het blijkt een complete heidestad te zijn!

Vier wijken

Aan de ingang van die stad geeft de poortwachter me een "inkoomkaartje". Prijs: een halve gulden op zon- en feestdagen en een kwartje op werkdagen. Ik loop langs een laan met aan weerskanten pril groen: de Wilhelminalaan. Even later bereik ik

Bureel Commandant Vluchtoord aan Koningin Wilhelmina-Laan
Vluchtoord Ede

een andere boulevard: de Cort van der Lindenlaan. De stad blijkt uit vier wijken te bestaan: Scheldedorp, Maasdorp, Leiedorp en een dorp waar het bestuursapparaat is gevestigd. Ik zie restaurants, woongebouwen; in ieder dorp kraamklinieken, kindercrèches en bewaarscholen.

Peerken

Dan komt er een klein, onaanzienlijk manneke op me af. Hij bekijkt me en biedt aan me rond te leiden. Op mijn vraag wie hij is, antwoordt hij: "Ik? Ik ben Peerken", en hij tikt met zijn hand aan zijn hoedje. "Beste Peerken", vraag ik hem, "wat betekent de stad hier?" En dan volgt er een heel verhaal. Van de Duitsers die België in 1914 binnendrongen; van de Belgische vluchtelingen die hier gastvrij onthaald werden; en van de stad zelf, die in de winter van 1914-'15 letterlijk uit de grond werd gestampt. Peerken draait z'n knevel, z'n moustaches conquerantes, in een nog sierlijker krul en biedt nogmaals aan me rond te leiden.

Hulp aan slachtoffers

Vol lof is hij over Holland en trots op dit kamp. In het bestuursdorp laat hij een fabriek zien waar volledig uitneembare huizen en ook meubelen, tapijten en kousen worden gemaakt. De mensen zorgen voor

hun eigen arbeidsvitaminen. Ik luister naar het liedje "Tinneken van Heule" en in de kleermakerij hoor ik zingen:

Kleine kleine Moederke alleen
Douw, douw, douwderideine
Kleine kleine Moederke alleen
Kan van uw wiegske niet scheie.

Bij de textielzaak haast hij me te vertellen dat na de watersnoodramp in Holland, op vrijdag 14 januari 1916, de vrouwen hier in enkele dagen en nachten 12.500 stuks ondergoed voor de slachtoffers hebben gemaakt. "Het was me een storm meneer, en we zaten in onze rats dat de boel hier de lucht inging. Maar nee hoor, geen dakgoot raakte los!"

Boosdoeners en S.C.F.

In de wasserij, waar per maand 150.000 stuks wasgoed worden gewassen, hangt een tarievenlijst: Voor het kadaver van een rat ontvangt u een half soeke (2½ cent). Voor het kadaver van een muis 1 cent. En eronder staat geschreven: Vliegen voor niets vangen. U mag niet roken op de slaapzaal! "Ja, meneer", zegt Peerken, "die naaimachines zijn van de Rockefellerstichting". Hij loopt voor me uit, pakt een prop papier van de grond en gooit die in een ton. Hij laat me

ook de kantklosserij zien en loopt dan met me naar de overkant. "Ziet u die klas kinderen daar, meneer?" Ik kijk in de aangewezen richting. "Dat is de tuchtklas. Daar zitten onze boosdoeners. Die dáár, die gooiden de isolatoren van het elektrisch stuk en die dáár vernielden de bossen van de Heidemaatschappij. En nu mogen we daar niet meer komen, meneer. Dat is triest. Maar ja, Jan Scheefslagers willen ze daar niet. En de vorige week zat er één, die had nog gestroopt ook". Peerken gaat onvermoeibaar verder: "Alle zalen hebben een naam: de Rubenszaal, de Benoitzaal. Ja meneer, wij Belgen eren onze kunstenaars. Komt u verder". Hij laat me de bibliotheek zien. Erg veel boeken, geschonken door Edenaren. En ook boeken van de S.C.F. Ik zie titels als "Vasthans", "De Zee-schuimers" en "Rozeke van Dalen". "Weet u wat de S.C.F. is, meneer? De Society of Friends. Die doen hier ook goed werk".

Kokkerellen

Op de donkere gang branden half-watts lampjes van Stokvis, Arnhem. In een lokaal is de "Turnkring Leopold" bezig met knotsen en halters. "S.C.F.-knotsen, meneer", zegt Peerken, en zijn hand gaat weer naar zijn hoedje. In een andere zaal staat een muziekkorps de "Ede

Marsch" van Lagrillière" in te studeren. "We hebben hier elke week een feest. Alleen vorige week was er niets". Naast de muziek oefenen kinderen een feeënspeel. Met eindeloos geduld wordt het keer op keer herhaald. "Ik zal u ook nog even onze kookcursus laten zien, meneer", zegt Peerken en hij troont me naar een reusachtige keuken waar dames met een minimum aan hulpbronnen moeten leren koken. Peerken tilt een deksel op en vraagt: "Gaat 't goed, Nelleke?", en wil uit de pan snoepen. Maar Nelleke zegt: "Jan mijne man, hou je maar koest en bemoei je niet met dingen waar je niets van weet." Toch krijgt Peerken zijn bal gehakt. "Ja meneer, het is maar een manier van doen", zegt hij en hij laat het zich goed smaken.

De kamp-encyclopedie

"Wat een mooie jurk heb je aan, Nelleke!" "Wel bij De Faam in Ede gekocht, Peerken, in de uitverkoop. Het kostte maar eenentwintig cent per meter. Hele mooie satijndril. Maar waarom zou ik jou dat eigenlijk allemaal vertellen. Jij weet al veel te veel. Je bent net een lopende kamp-encyclopedie. En een vrouwenjager bovendien". Lachend werkt ze hem de deur uit.

Glaasje in Ede

"Dat zand hier is verschrikkelijk",

zegt Peerken. "Vooral als het erg waait, want dan zit alles onder". We lopen naar de uitgang. Daar wijst Peerken op een buis met een smalle gleuf: "Sociaal Fonds, meneer. We kunnen het best gebruiken, want gisteren zat er nog maar 47 cent in". Nog even kijk ik naar de ansichtkaarten. Belgen betalen 2 cent, bezoekers 4 cent. Ik neem er 2 voor de lezers van de Zandloper en stop een extraatje in de Fondsbus. Peerken draait weer aan zijn snor en zegt: "Ik loop met u mee naar Ede. Een glaasje nemen voor de gezelligheid". Ik kijk hem verbaasd aan en vraag: "Een glaasje?" "Ja, meneer, want kent u de droom

van de werkman die zo vaak dronken was? Hij droomde van vier raten. De eerste was groot en vet. De tweede en derde waren erg mager en de vierde was blind. Zijn vrouw wist niet wat het betekenen kon, maar de zoon wist het wel. "Due grote vette rat, vader, is de herbergier op de hoek, die gij dikwijls bezoekt en aan wie gij al ons geld geeft. De twee magere ratten zijn moeder en ik en de blinde rat zijt gij, vader". Dan is het even stil. "Wij Belgen", zegt Peerken, "zijn levenslustig maar heel vaak weten we onze maat niet".

Hij laat zijn uitgangsbewijs aan de

Vluchteerd Ede, Slaapzaal A. Gevaert. Schiededorp aan Kon. Wilhelminabuffer

poortwachter zien. "Denk eraan,
Peerken, voor half zeven terug,
want anders vind je de hond in de
pot. Dan verbeur je je eten". Peer-

ken bromt wat en samen lopen we
naar Ede terug.....

J.J.G. van der Pol.

OPENING
MUSEUM
25 JANUARI
1975

Uitgave van de Vereniging Oud-Ede

Redactie adres: Museum Oud-Ede
Museumplein 1-3 Ede

Druk AZO Ede

Bestuur der Vereniging:

Voorzitter : J. de Nooy, Doelenplein 10, Ede tel. 10690

Secretaris : J. Das, Weerdestein 205, Ede tel. 17052

Penningm. : J. Leissner, Middelberglaan 1, Ede tel. 12737

2e Voorz. : G.W. Bos, Stationsweg 42, Ede tel. 10550

2e Secr. : B.L. Jager, Museumplein 3, Ede tel. 17476

J. Slot Burgemeester der gemeente Ede

J. Bolwerk, Otterlo

H. Heij, Ede

M. Wiegeraad, Ede

E. Zuurdeeg, Ede

Ereleden:

Mej. A. v.d. Craats

Hr. H.M. Oldenhof

Hr. D. Talma.

Adres museum: Museumplein 1-3, Ede tel. 17476

Minimum contributie f 10,-- per jaar.

Bankrekening: AMRO bank Ede t.n.v. Oud-Ede.

Adreswijzigingen doorgeven aan: Museum Oud-Ede.

Hoewel zij de desbetreffende medewerkers uitermate erkentelijk is voor hun bijdragen, acht de Redactie zich formeel niet verantwoordelijk voor de ondertekende artikelen.

DE SPAARBANK VOOR EDE ANNO 1872

Een eeuw de vertrouwensinstelling

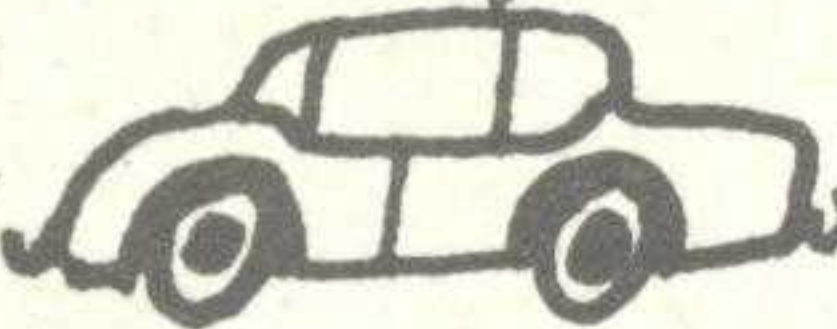
van vele duizenden spaarders.

De Spaarbank ook voor U !

'n Bondsspaarbank, moderne gezinsbank

voor alle bankzaken.

Koffie Thee
beroek onder-
weg verjaardag
neem maar mee
...koekjes van

Nobo

zijn,
nog maar gerust:
de lekkerste ovenverse koekjes

Zo uit de bakkerij!